

แนวคิดสำคัญ • ทฤษฎีการเรียนรู้ • โมเดลการพัฒนาหลักสูตร
เพื่อการออกแบบการเรียนรู้แห่งอนาคต

ปรัชญาการศึกษา และทฤษฎีการพัฒนา หลักสูตร

CONCEPT GUIDE
FOR TEACHERS AND
CURRICULUM DESIGNERS

เข้าใจง่าย ใช้ได้จริง
สำหรับนักศึกษาครู ครูผู้สอน
และผู้พัฒนาหลักสูตร

อาจารย์เปี้ยก:
อภิวัฒน์ สิริรัตนจิตต์

ปริญญาเอก (กำลังศึกษา): กศ.ด. หลักสูตรและการสอน
ปริญญาโท: ค.ม. หลักสูตรและการสอน
ปริญญาตรี: พร.บ. ปรัชญา เกียรตินิยมอันดับ 2

เข็มทิศการพัฒนาหลักสูตร

Concept Note: สรุปปรัชญาการศึกษา แนวคิด และ
ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรสำหรับครูยุคใหม่

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

รายการบรรณานุกรม

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์. (2569). เข้มทิศการพัฒนาหลักสูตร.

Concept Note: สรุปรัชชาการศึกษา แนวคิด

และทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรสำหรับครูยุคใหม่.

สงขลา: AP Book and Infopreneur.

พิมพ์ครั้งที่ 1: กรกฎาคม พ.ศ. 2569

จำนวน 180 หน้า

ราคา 300 บาท

คำนิยม

ในโลกที่ความรู้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษาไม่อาจหยุดอยู่เพียงการถ่ายทอดเนื้อหาอีกต่อไป หากต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะในการเรียนรู้ การคิด การปรับตัว และการอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีความหมาย

ศาสตร์ด้านหลักสูตรและการสอนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะ “หัวใจของการศึกษา” เพราะหลักสูตรมิได้เป็นเพียงเอกสารกำหนดรายวิชา หากแต่เป็นกรอบคิดที่กำหนดว่า ผู้เรียนควรเรียนรู้อะไร เรียนรู้อย่างไร และจะเติบโตเป็นมนุษย์แบบใด

หนังสือ *ปรัชญาการศึกษาและทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร: Concept Guide for Teachers and Curriculum Designers* เล่มนี้ มีคุณูปการสำคัญในการสังเคราะห์องค์ความรู้จากนักปรัชญาการศึกษา นักทฤษฎีการเรียนรู้ และนักวิชาการด้านหลักสูตรทั้งในและต่างประเทศอย่างเป็นระบบ พร้อมถ่ายทอดผ่านภาษาที่กระชับ เข้าใจง่าย และเชื่อมโยงกับบริบทการศึกษาไทยร่วมสมัย

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การนำเสนอแนวคิดเชิงคอนเซป (Conceptual Understanding) ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านไม่ได้เพียง “จำชื่อทฤษฎี” แต่สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของแนวคิดต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่รากฐานทางปรัชญา ทฤษฎีการเรียนรู้ โมเดลการพัฒนาหลักสูตร ไปจนถึงการประยุกต์ใช้กับหลักสูตรฐานสมรรถนะและการศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์

หนังสือเล่มนี้เหมาะอย่างยิ่งสำหรับนักศึกษาครูระดับปริญญาตรี บัณฑิตศึกษา ครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์ ตลอดจนผู้สนใจด้านการพัฒนาหลักสูตรที่ต้องการทั้งความรู้พื้นฐานและกรอบคิดสำหรับวิเคราะห์การศึกษาเชิงลึก

ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นทั้ง “คู่มือทบทวนความรู้” และ “เข็มทิศทางวิชาการ” ที่ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพรวมของศาสตร์ด้านหลักสูตรอย่างเป็นระบบ และสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้พัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีคุณภาพ

ด้วยความชื่นชมอย่างยิ่ง

รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์วิมล วังแก้วหิรัญ
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

“หลักสูตรไม่ใช่เพียงเอกสารกำหนดรายวิชา
แต่คือพิมพ์เขียวของมนุษย์ที่สังคมต้องการสร้าง”

“สารบัญ

บทนำ

ทำไมครูยุคใหม่ต้องเข้าใจ “ปรัชญา” และ “หลักสูตร”

บทที่ 1

รากฐานความคิดทางการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร 1

1.1 ความหมายของการศึกษา	2
1.2 ความหมายของหลักสูตร	3
1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและหลักสูตร	5
1.4 วิวัฒนาการแนวคิดหลักสูตร	6
1.5 องค์ประกอบหลักของหลักสูตร	8
1.6 คำถามสำคัญของนักพัฒนาหลักสูตร	10

บทที่ 2

ปรัชญาการศึกษากระแสตะวันตก	13
2.1 Essentialism	14
2.2 Perennialism	16
2.3 Progressivism	17
2.4 Reconstructionism	19
2.5 Existentialism	20

บทที่ 3

ปรัชญาการศึกษาเชิงตะวันออกและพุทธปรัชญา	25
3.1 ปรัชญาการศึกษาเชิงตะวันออก	26
3.2 ขงจื๊อกับการศึกษา	27
3.3 เต๋ากับการศึกษา	28
3.4 ปรัชญาอินเดียกับการศึกษา	29
3.5 พุทธปรัชญากับการศึกษา	29
3.6 หลักสำคัญของพุทธปรัชญาเพื่อการศึกษา	30
3.7 เป้าหมายการศึกษาตามพุทธปรัชญา	33
3.8 พุทธปรัชญาการศึกษาขงกับหลักสูตรฐานสมรรถนะ	34
3.5 พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้แห่งอนาคต	35

บทที่ 4

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการพัฒนาหลักสูตร	38
---	----

4.1 Behaviorism	39
4.2 Cognitivism	42
4.3 Constructivism	44
4.4 Discovery Learning	46
4.5 Humanism	47
4.6 Implications for Curriculum Design	49

บทที่ 5

ทฤษฎีและโมเดลการพัฒนาหลักสูตรคลาสสิก	52
5.1 Franklin Bobbitt	53
5.2 Ralph Tyler	55
5.3 Hilda Taba	57
5.4 Wheeler Model	58
5.5 Kerr Model	59
5.6 Alexander Model	60

บทที่ 6

แนวคิดหลักสูตรร่วมสมัยและนักวิชาการสำคัญ	64
6.1 Hollis Caswell	66
6.2 D.K. Wheeler	68
6.3 Olivia Model	69
6.4 Eisner & Vallance	70
6.5 Joseph Schwab	71
6.6 William Pinar	73
6.7 Wiggins & McTighe	74
6.8 Competency-based Curriculum	75

บทที่ 7

นักวิชาการไทยกับการพัฒนาหลักสูตร	80
7.1 พัฒนาการหลักสูตรไทย	81
7.2 นักวิชาการไทยสำคัญ	83
7.3 แนวโน้มหลักสูตรไทยสู่อนาคต	87

บทที่ 8

การประยุกต์สู่การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ ในศตวรรษที่ 21	90
8.1 หลักสูตรฐานสมรรถนะ	91
8.2 Learning Outcomes	92
8.3 Curriculum Mapping	92
8.4 Assessment for Learning	93
8.5 AI and Curriculum Design	93
8.6 Future Curriculum	94
8.7 เชื่อมทศนักพัฒนาหลักสูตรยุคใหม่	96

ภาคผนวก

Appendix A Timeline นักคิดด้านหลักสูตร	100
Appendix B Mind Map ปรัชญาการศึกษา	104
Appendix C Cheat Sheet ก่อนสอบ	107

“ทุกหลักสูตรซ่อนคำตอบของคำถามสำคัญไว้เสมอ
เราอยากให้ผู้เรียนเติบโตเป็นมนุษย์แบบใด”

คำนำ

โลกการศึกษาในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ทั้งจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความคาดหวังใหม่ของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบการศึกษา การจัดการศึกษาในปัจจุบันจึงมิได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหา หากแต่ต้องมุ่งสร้างผู้เรียนให้มีสมรรถนะ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา สื่อสาร ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว “หลักสูตร” ยังคงเป็นหัวใจสำคัญของระบบการศึกษา เพราะหลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศที่กำหนดทิศทางของการเรียนรู้ กำหนดว่าผู้เรียนควรเรียนรู้อะไร เรียนรู้อย่างไร และควรพัฒนาไปสู่ผลลัพธ์ใด อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจหลักสูตรอย่างแท้จริง ไม่อาจพิจารณาเฉพาะองค์ประกอบเชิงเทคนิคของการออกแบบหลักสูตรเท่านั้น หากจำเป็นต้องย้อนกลับไปทำความเข้าใจ “รากฐานทาง

ความคิด” ที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งได้แก่ ปรัชญาการศึกษา แนวคิดทางการเรียนรู้ และทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร

ปรัชญาการศึกษาช่วยตอบคำถามพื้นฐานว่า “การศึกษามีไว้เพื่ออะไร” และ “มนุษย์ควรได้รับการพัฒนาไปสู่ความเป็นอะไร” คำถามเหล่านี้แม้อาจดูเป็นนามธรรม แต่แท้จริงแล้วส่งอิทธิพลโดยตรงต่อการกำหนดเป้าหมาย การศึกษา การออกแบบหลักสูตร และการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ในห้องเรียน ขณะเดียวกัน ทฤษฎีการพัฒนา หลักสูตรจากนักวิชาการสำคัญของโลก เช่น Franklin Bobbitt, Ralph Tyler, Hilda Taba, William Alexander, Joseph Schwab และนักวิชาการร่วมสมัยอีก หลายคน ได้สร้างกรอบคิดและเครื่องมือที่ช่วยให้การพัฒนาหลักสูตรเป็นระบบ มีเหตุผล และสามารถตอบสนอง บริบททางสังคมได้อย่างเหมาะสม

ในบริบทของประเทศไทย การปฏิรูปการศึกษา ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะการขับเคลื่อนสู่ หลักสูตรฐานสมรรถนะ ได้สะท้อนให้เห็นความจำเป็นที่ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ และนักพัฒนาหลักสูตร ต้องมีความเข้าใจเชิงลึกทั้งด้านปรัชญา ทฤษฎี และแนวโน้ม ใหม่ของหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรในยุคปัจจุบันจึงมิใช่ เพียงการจัดทำเอกสารหลักสูตร แต่คือการออกแบบระบบ การเรียนรู้ที่ตอบสนองต่ออนาคตของผู้เรียนและสังคม

หนังสือ *เข็มทิศการพัฒนาหลักสูตร: สรุปปรัชญาการศึกษา แนวคิด และทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตรสำหรับครูยุคใหม่* เล่มนี้ จัดทำขึ้นด้วยความตั้งใจที่จะเป็นคู่มือสรุปองค์ความรู้สำคัญด้านหลักสูตรและการสอนในรูปแบบ Pocketbook ที่อ่านง่าย กระชับ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยผู้เขียนได้คัดเลือกสาระสำคัญของปรัชญาการศึกษาทั้งตะวันตกและตะวันออก รวมถึงพุทธปรัชญา ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร คลาสสิกและร่วมสมัย ตลอดจนแนวคิดของนักวิชาการไทยและต่างประเทศ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะในศตวรรษที่ 21

หนังสือเล่มนี้มุ่งหวังให้อ่าน โดยเฉพาะนักศึกษาครูระดับปริญญาตรี โท และเอก ครูผู้สอน ศิษยานิเทศก์ ตลอดจนผู้ที่สนใจด้านการพัฒนาหลักสูตร สามารถใช้เป็นทั้งหนังสือประกอบการศึกษา คู่มือทบทวนความรู้ และเครื่องมือในการพัฒนามุมมองทางวิชาการเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างเป็นระบบ

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้
ผู้อ่านมองเห็นภาพรวมของศาสตร์ด้านหลักสูตร เข้าใจความ
เชื่อมโยงระหว่างปรัชญา ทฤษฎี และการปฏิบัติ และ
สามารถใช้ “เข็มทิศทางความคิด” นี้ เพื่อนำทางการ
ออกแบบการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนในโลกอนาคต

ด้วยความปรารถนาดี

อาจารย์เปี้ยก
อภินันท์ สิริรัตนจิตต์
กรกฎาคม, 2569

บทนำ

ทำไมครูยุคใหม่ต้องเข้าใจ “ปรัชญา” และ “หลักสูตร”

หากตั้งคำถามว่า “หัวใจของการศึกษาอยู่ที่อะไร” หลายคนอาจตอบว่าอยู่ที่ครู บางคนอาจมองว่าอยู่ที่ผู้เรียน เทคโนโลยี หรือระบบการบริหารการศึกษา คำตอบเหล่านี้ล้วนมีส่วนถูกต้อง แต่ในมุมมองของศาสตร์ด้านหลักสูตร คำตอบที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าสิ่งใด คือ “หลักสูตร”

หลักสูตรมิใช่เพียงเอกสารที่ระบุรายวิชา ชั่วโมงเรียน หรือมาตรฐานการเรียนรู้ หากแต่เป็นกรอบความคิดที่สะท้อนว่า สังคมต้องการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์แบบใด หลักสูตรจึงเป็นมากกว่ารายการเนื้อหา แต่คือการกำหนดอนาคตของผู้เรียนและอนาคตของสังคม

ทุกครั้งที่มีการออกแบบหลักสูตรใหม่ คำถามสำคัญย่อมเกิดขึ้นเสมอ เช่น

เราควรสอนอะไรแก่ผู้เรียน?

อะไรคือความรู้ที่จำเป็นที่สุด?

ผู้เรียนควรเรียนรู้อย่างไรจึงจะเกิดการพัฒนา?

การศึกษาควรสร้างคนเก่ง คนดี หรือทั้งสองอย่าง?

โลกอนาคตต้องการสมรรถนะแบบใด?

คำถามเหล่านี้ไม่มีคำตอบตายตัว เพราะคำตอบ
ขึ้นอยู่กับ “ฐานคิด” ที่ใช่มองการศึกษา ฐานคิดดังกล่าว
คือ **ปรัชญาการศึกษา**

ปรัชญาการศึกษาเป็นรากฐานที่ช่วยอธิบายว่า
การศึกษาควรมีเป้าหมายอย่างไร แนวคิดแบบสาร์ตเนียน
อาจมองว่าการศึกษาควรส่งต่อองค์ความรู้หลักที่จำเป็นแก่
ผู้เรียน ขณะที่พิพัฒน์นิยมเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์
จริง ส่วนพุทธปรัชญามองการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนา
มนุษย์ทั้งด้านปัญญา ศีล และจิตใจ ความแตกต่างของฐาน
คิดเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อการออกแบบหลักสูตรกล่าวอีก
นัยหนึ่ง ปรัชญาการศึกษาตอบคำถามว่า **“Why”**
ส่วนหลักสูตรตอบคำถามว่า **“What”** และ **“How”**

เมื่อโลกเข้าสู่ยุคดิจิทัลและ AI การศึกษากำลังเผชิญ
โจทย์ใหม่ที่ซับซ้อนมากขึ้น ความรู้จำนวนมหาศาลสามารถ
เข้าถึงได้ภายในไม่กี่วินาทีผ่านเทคโนโลยี ปัญหาจึงไม่ใช่
เพียงการเข้าถึงความรู้ แต่กลายเป็นการคัดกรอง วิเคราะห์
ประเมิน และใช้ความรู้อย่างมีวิจารณญาณ ส่งผลให้บทบาท
ของครูเปลี่ยนจาก “ผู้ถ่ายทอดความรู้” ไปสู่ “ผู้ออกแบบ
การเรียนรู้”

บทบาทใหม่นี้ทำให้ครูจำเป็นต้องเข้าใจการพัฒนาหลักสูตรมากกว่าเดิม เพราะการสอนที่ดีไม่อาจเกิดขึ้นจากแผนการสอนเพียงอย่างเดียว หากต้องเริ่มต้นจากการเข้าใจว่า ผู้เรียนควรพัฒนาไปสู่ผลลัพธ์ใด สมรรถนะใดจำเป็นต่ออนาคต และประสบการณ์แบบใดจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่แท้จริง ในปัจจุบัน หลายประเทศกำลังปรับจากหลักสูตรฐานเนื้อหา (Content-based Curriculum) ไปสู่หลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency-based Curriculum) ซึ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่สะท้อนความสามารถในการนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะไปใช้จริง การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวทำให้ศาสตร์ด้านหลักสูตรยิ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง

หนังสือเล่มนี้จะพาผู้อ่านเดินทางผ่าน 3 มิติสำคัญที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่

มิติที่หนึ่ง ปรัชญาการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจรากฐานของความคิดทางการศึกษา ทั้งตะวันตก ตะวันออก และพุทธปรัชญา

มิติที่สอง ทฤษฎีและแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเรียนรู้กรอบคิดจากนักวิชาการสำคัญที่มีอิทธิพลต่อวงการหลักสูตร